

DADES SOBRE EL TEMPLE MONÀSTIC I PARROQUIAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS (s.XV-XVII)

PER

JOSEP M. MARQUÈS

La descripció de la vila de Sant Feliu continguda en el plet del 1602 entre el monestir i la comunitat de religiosos agustins que s'havia establert pocs anys abans a l'hospital de la població és interessant per diversos conceptes⁽¹⁾. Amb detall meticulós s'hi enumeren les fortificacions de la vila i s'hi recullen notícies sobre la capella de St. Elm, l'hospital i l'església parroquial.

Invitat a donar compte de la inspecció de l'església parroquial continguda en el plet referit, he cregut útil de complementar-la amb dades procedents de l'Arxiu Diocesà, sobretot del fons de Visites Pastorals⁽²⁾. Les actes de visita pastoral no manquen de límits; generalment els visitadors no s'interessaven pels elements del culte sinó

(1) Aquesta descripció, continguda al manuscrit 109 de la biblioteca Angèlica de Roma, l'hem utilitzada al nostre estudi *Sant Feliu de Guixols el 1602*, publicat a «Estudi General, Revista del Col·legi Universitari de Girona» 1 (1981), 131-135.

(2) A fi de no multiplicar les referències, citem les visites pastorals per l'any que es van efectuar. Les seves referències arxivístiques són:

en el cas que els trobessin en condicions deficientes. Per això cal comptar amb informació fragmentària. En especial, pel cas de Sant Feliu, l'exempció del monestir, de la que aquest es mostrà gelós des de la segona meitat del s. XVI, és a dir, després del Concili de Trento⁽³⁾, impedí als visitadors diocesans l'examen de tot allò que no tingués estricta relació amb les activitats parroquials. Pel contrari, al s. XIV i començ del XV aquestes mateixes autoritats es desinteressaren de la inspecció de coses (per exemple, la confecció d'inventaris de joies) i anotaren, en canvi, dades útils per al coneixement de la comunitat monàstica⁽⁴⁾. Per aquest motiu no ens trobem en condicions d'aportar noves dades, per exemple, sobre la construcció del temple gòtic. Ens limitarem a conjuminar

1329, P 5 f 74; 1367, P 12 f 114; 1404, P 15 f 100; 1432, P 19 f 205; 1440, P 21 f 134; 1447, P 22 f 92 i 259; 1470, P 23 f 225; 1474, P 24 f 20; 1479, P 26 f 73; 1551, P 31 f 139; 1514, P 32 f 39; 1517, P 33 f 168; 1520, P 34 f 113; 1524, P 35 f 22; 1527, P 36 f 38; 1532, P 39 f 10; 1544, P 43 f 164; 1545, P 45 f 149; 1548, P 48 f 201; 1551, P 49 f 205; 1557, P 53 f 740; 1573, P 62 f 134; 1576, P 65 f 97; 1582, P 68 f 115; 1584, P 70 f 225; 1589, P 74 f 205.

(3) Acta detallada de diverses peticions del bisbe i protestes de l'abat sobre el dret de visita intercanviades a la de 1584; ADG P 70 f 225.

(4) El 1329 els monjos eren 12: l'abat Francesc Pou; el sagristà Bernat Cabanelles; l'infermer Guillem Foix; el cambrer, i els monjos Nicolau Serra, Pere Ferrer, Simó d'Oliva, Guillem de Taialà, Gaufred Serra, Guillem *Pebia*. Berenguer de Prats i Vicenç Verdera. El 1404 es trobaven al monestir, a més de l'abat Guillem de Samasó, els monjos Simó Oliva, prior i sagristà; Joan sa Bisbal, cambrer; Francesc Carrera, infermer; Joan Caxas, refectorer; Vicenç Verdera, Joan Castelló, Pere de Sant Miquel, Berenguer Serra, Francesc Net i Guillem Roder, àlies Barcelò. Eren absents Guillem Taialà i Joan Casafranca, dels que es digué que *incedunt quasi vagabundi*. El 1432 l'abat era absent en el moment de la visita; s'hi trobaven els monjos Vicenç Verdera, prior i cambrer; Francesc Mata, infermer; Martí Teixidor, refectorer; Francesc Net, Bernat Ferrer, Pere Dolcet, Antoni Caxes i Pere Miquel, novici. Eren absents Pere Abella, *vagabundus* i Joan Pintor. El nombre de monjos, en aquestes visites no baixava gaire del nombre establert de dotze. En canvi, el 1440 la llista comprèn Bernat de Torroella, abat; Joan d'Espanya, prior; Vicenç Verdera, cambrer; Francesc Mates infermer; Francesc Net, refectorer; Antoni Ferran, sagristà; Guillem Cabruja, Antoni Sais, Francesc Vidal i Narcís Estrús. Són, doncs, 9, per bé que es compta amb dos novicis; Joan Pascasi i Guillem Albert. El 1447 només es prengueren els noms de l'abat Bernat de Torroella i dels monjos Francesc Net i Francesc Vidal. El 1451, l'abat era absent; la nòmina dels monjos s'esgotava amb els noms de Francesc Net, Francesc Vidal i Gabriel de Sant Pere. El darrer any que el visitador episcopal establí llista de monjos fou el 1470; eren Bernat de Torroella, abat absent; Francesc Castell, prior; Francesc Vidal, vicari; Pere Busquets, Francesc Net, Bartomeu Mather, Ramon Sanç i Roger Clariana; s'havien absentat Joan Tambusca i Pere Sampere. La crisi de la vida de comunitat que es reflecteix en l'existència de *vagabundi* i en el reduït nombre de monjos el 1447 i 1451 fa pensar que cal estudiar amb més detall els intents de reforma del monestir que tant varen sovintejar durant aquells anys i que, en part almenys, degueren restar en estat de projecte.

algunes observacions sobre el temple en el seu conjunt, les capelles i beneficis fundats en elles, i l'argenteria destinada al culte.

LA INSPECCIÓ DE 1602

El text que donem en apèndix constitueix una part de la inspecció de tota la vila duta a terme pel jutge apostòlic Pau Pla, vicari general de Barcelona, a fi de precisar les competències i atribucions dels jurats i la disposició del monestir a assumir les funcions parroquials. Si els jurats tenien la responsabilitat general de la vida de la vila i l'exercien correctament, no se'ls podia negar el dret a fundar un convent de religiosos agustinians. I si l'església del monestir tenia dedicació prevalentment conventual, era raonable d'assegurar les funcions parroquials o almenys algunes d'elles a través d'un nou lloc de culte, que seria, és clar, el de la comunitat religiosa recentment establerta a la població. Aquests motius expliquen que el jutge instructor anotés la presència d'imatges i pintures de Sant Benet, com a possible indicatiu de prevalència monàstica i poca parroquialitat de l'església de S. Feliu.

Per això es mesurà la distància del portal de n'Orench fins a la porta major del temple (46,5 canes) i fins a la Porta Ferrada (91,5 canes). Es constatà que la Porta Ferrada era molt més antiga que el portal major, i que allí hi havia sepulcres de pedra o sarcòfags, indicatiu d'haver-s'hi trobat un cementiri. S'anotà també que hi havia a la Porta Ferrada les mesures de pedra que servien per a mesurar les prestacions de gra que rebien els monjos.

Passant a l'interior es comprovà que l'església tenia forma de creu; a criteri dels inspectors es tractava d'un signe obvi d'antigor. Es visitaren les capelles del presbiteri, del creuer i de l'Esperança, així com també els altars de sota el cor. En el text referit a aquesta part es notaran certs titubeigs a l'hora d'assenyalar la dreta i l'esquerra; el «braç esquerre de la creu» correspon més avall a una capella que es diu situada a la dreta de l'església. L'enigma es resol si es considera que en parlar d'una creu hom feia referència a la mà dreta o esquerra d'un hipotètic Crist clavat en ella, mentre que en altres moments hom prengué com a dreta o esquerra la de l'espectador.

Dels retaules se n'estalvià una descripció detallada, que avui ens hauria estat prou útil, i només s'anotà la presència en ells d'imatges de Sant Benet. En canvi la inspecció dona notícia particular de totes les claus de volta; així és possible de relacionar les capelles actuals, on només aquest signe ha romàs, amb les d'aleshores.

Acabà la visita judicial al temple amb l'examen de les joies i

argenteria. En el nostre comentari destaquem la progressiva formació d'aquest tresor, en la mesura en què és possible deduir-la dels inventaris de visita pastoral, i en espera que el descobriment d'escriptures de contracte o de pagament de la seva confecció deixi precisar-ne més els anys de realització i els orfebres que hi intervingueren.

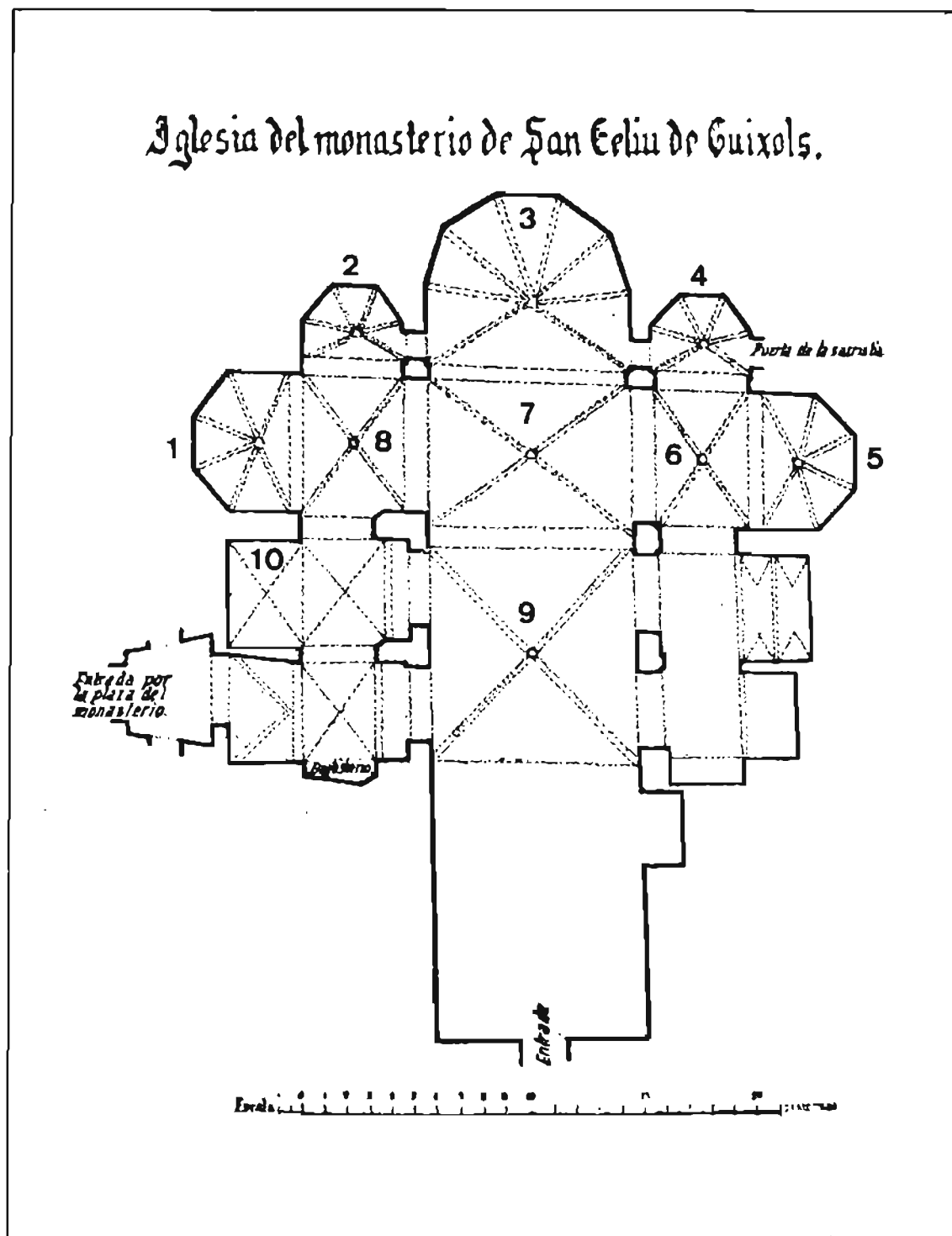
EL CONJUNT DE L'ESGLÉSIA

La diferència entre la planta del temple monàstic del 1602 i la de l'actual és mínima. Existien ja les dues capelles del presbiteri i altres tantes als braços del creuer. Fora d'aquestes, però, n'hi havia una altra, que nosaltres identifiquem amb l'indret on es troba actualment l'orgue (núm. 10 de la fig. 1); tenia a la clau de volta una representació de la Mare de Déu, i s'hi trobaven tres altars, dedicats respectivament a les advocacions marianes de l'Esperança, la Pietat i el Sepulcre (possiblement la «Mare de Déu morta», forma no inusual de representar el misteri de l'Assumpció).

La inspecció assenyalà que al damunt del presbiteri s'hi veia una clau de volta amb el senyal de la flor de lliri (realment, tres estels) mentre que les dues claus de volta de la nau portaven: una, l'escut de la vila, i l'altra, la representació de Sant Feliu. En l'actualitat aquests elements perduren. Les visites pastorals no afegixen notícies rellevants sobre l'estructura del temple; sí ens informen que durant tot el s. XV i XVI foren cròniques les deficiències observades al paviment, desigual, i a la teulada. L'aigua plujana traspassava sovint la volta i degué malmetre la policromia d'alguna de les seves claus. No es feien oportunament les reparacions per discrepàncies entre l'abat i els jurats de la vila. Aquests proposaven que les obres de reparació es prorrategessin a raó d'un terç la vila i dos terços el monestir, i l'abat desitjava invertir la proporció. Certs sectors de la coberta passaren anys i panys sense el necessari condicionament mentre s'eternitzava la discussió.

A la nau de l'església, a gran alçada, es trobava el 1602 un orgue. La caixa dels tubs tenia dues portes de dotze pams cada una, és a dir, dos metres i mig, decorades amb pintures que representaven respectivament Sant Benet i Sant Feliu. Un orgue *disgregatus* o espatllat consta ja el 1532; el 1545, en canvi, se'n trobaren dos, un de gran, que seria el que acabem de referir i que sembla datar de l'any 1542, i un més petit, segurament el que havia estat trobat avariats.⁽⁵⁾

(5) Data el primer orgue l'any 1542 J.M. CERVERA I BERTA, *Història del monestir de Sant Feliu de Guixols*, Girona 1984, p 47.

1. Pla de l'església amb indicació de les capelles i claus de volta: 1 Capella de Sant Antoni. Clau amb rosa doble. 2 Capella dels Sants Cugat i Jaume, després del Roser. Clau de volta amb la figura dels dos Sants. 3 Altar major. Clau: escut amb tres estels. 4 Capella de Sant Pere. Clau: creu lobulada. 5 Capella de la Santa Creu. Clau: camper buit. 6 Clau: rosa senzilla de 9 pètals. 7 Clau primera de la nau: armes de la vila de Sant Feliu de Guixols. 8 Clau: Agnus Dei. 9 Clau segona de la nau: Figura de Sant Feliu. 10 Hipotètica ubicació de la capella de N. Sra. de l'Esperança, ara sense clau de volta.

Durant el s. XVI la nau era moblada amb bancs; els homes prenién lloc als de la dreta i les dones, a l'esquerra. Semblen haver restat sense efecte reiterats intents dels visitadors, entre els anys 1514 i 1527, a fi d'aconseguir que les dones restessin al fons de la nau i deixessin lliures els bancs de l'esquerra per a l'abat i els jurats. Inspirava la mesura el desig d'evitar comunicacions entre els dos grups humans.

Del campanar s'inventarien el 1545 dues campanes grans i dues petites, dites també esquelles. Però ja el 1514 el delegat episcopal que acomplia la inspecció aconsellà posar al damunt de la capella de l'Esperança un empostissat amb permòdols o cairats de roure per prevenir que, en l'eventualitat de caure el «contrapès de les hores», no lesionés la teulada. Evidentment, hom al·ludeix als pesos d'un rellotge, que faria sonar les corresponents campanes.

L'ALTAR MAJOR

El 1602 tenia un retaule, separat del fons del mur uns dotze pams; l'espai d'entremig servia de sagristia. Aquest local, petit i incòmode, donà peu als visitadors a aconsellar la construcció d'un espai a posta per a conservar els ornaments, cosa que es realitzà entre 1591 i 1613⁽⁶⁾. Els inventaris de 1613 indiquen l'existència de dues sagristies. Una d'elles devia ésser provisional i no fou més esmentada a les actes de visita.

El 1602 es trobava a l'altar major una imatge de la titular *de bulto*. Devia lluir en ocasió de les grans festivitats les diademes que s'inventarien; una de coral muntat en plata i una altra de plata daurada. La darrera feia conjunt amb una diadema menor que devia ésser per al nen Jesús i amb un globus d'argent i «pom de lliri». La visita de 1532 trobà la Mare de Déu vestida amb un mantell roig.

La descripció del retaule que donem en apèndix el redueix a un díptic; a la dreta, la pintura de Santa Maria i a l'esquerra, la de Sant Feliu. Al peu s'hi trobava el sagrari, de forma vuitavada, amb les figures dels sants Feliu, Benet i Joan i de la Mare de Déu, de mig metre aproximadament d'alçada cada una, a les cares anteriors del mateix. Aquestes pintures eren d'un estil que aleshores es considerà antic; podria haver estat gòtic. Per a la datació aproximada del conjunt pot tenir-se en compte el que diuen les visites pastorals. El 1479 es constatava que

(6) LLUÍS ESTEVA, *Unes pedres ben aprofitades. De la capella de Sant Nicolau a la sagristia del monestir (1591-1613)*. «Quaderns d'Informació Municipal» núm. 9 del 15-11-1980.

la pedra de l'altar major s'havia trencat amb motiu d'un incendi que consumí la roba de la sagristia i obligà a fer un captiri entre els veïns de la vila per comprar-ne de nous. Més encara, hom trobava aquella pedra inadequada a causa de la seva concavitat. La ruptura de l'ara implicava la pèrdua de la consagració. L'altar es va considerar no consagrat fins a la visita de 1582, que li torna a atribuir aquesta rellevant característica.

No és difícil d'interpretar aquestes dades suposant que l'altar major tenia una ara romànica, còncaua a causa de les arcuacions. L'incendi que hauria consumit els ornaments i afectat la mesa de l'altar ¿hauria respectat el retaule? Semblen indicis suficients per a suposar que altar i retaule es renovaren entre 1479 i 1582.

A l'entrada del presbiteri, tancada amb reixa almenys des de 1582, cremaven, a càrrec del sagristà del monestir, un cert nombre de llànties. El cost d'una llàntia perpètua era elevat pel seu consum d'oli; no és estrany doncs que el 1545 es trobessin reduïdes a tres, més una quarta que sostenia la confraria dels menestrals. El 1532 decoraven el presbiteri quatre àngels de fusta daurada, i també es prengué nota de l'existència d'un pali de tela preciosa, amb la Mare de Déu brodada, que decorava la part anterior de l'altar, així com d'un vel de vellut negre que servia a l'hora de la consagració. L'ús precís d'aquest darrer element se'ns escapa.

CAPELLES DE LA BANDA ESQUERRA

a) CAPELLA DEL ROSER

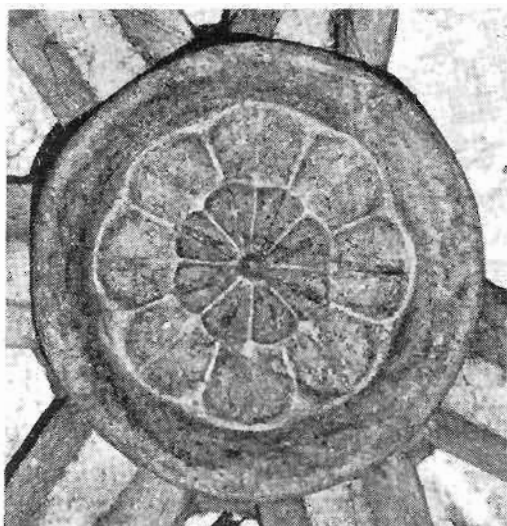
La capella de l'esquerra de l'altar major té, com constataren els visitadors de 1602, les imatges dels sants Cugat i Jaume a la clau de volta. S'anomenà amb els noms d'aquests dos sants fins a la visita pastoral de 1557; a la següent, practicada el 1573, desapareix l'advocació, que és substituïda per la de Santa Maria, abans per tant, que hi fos erigida la confraria del Roser, establerta el 1579⁽⁷⁾. Unes reixes en forma de cancell la tancaven des de 1548. No tingué beneficis fundats fins tard⁽⁸⁾, ja que abans del concili de Trento era capella pròpia d'un dels sacerdots porcionaris del monestir.

b) CAPELLA DE SANT ANTONI

Ubicada al braç esquerre del creuer, tenia el 1602 una petita

(7) Francisco y Maria José SALA, *Memorias históricas*, dins «Estudis sobre temes del Baix Empordà» 4 (1985) p 62.

(8) ADG *Dotalies* 9 f 61 i 10 f 103.

2. Clau de volta núm. 1: Rosa doble. Fot. inèdita de Ll. Esteva.

3. Clau de volta núm. 2: Sant Jaume i Sant Cugat. Fot. inèdita de Ll. Esteva.

sagristia a l'espai que separava el retaule del mur del fons. Les claus de volta representaven un «Agnus Dei» i una flor de rosa doble, formada per dos cercles de vuit pètals cada un.

Les visites pastorals atribueixen a aquesta capella el benefici fundat per Pere Bosch, mercader de Sant Feliu, el 21 d'octubre de 1377⁽⁹⁾ i un altre, dotat per Joan Torra, mestre d'aixa de la vila, el 21 de maig de 1440⁽¹⁰⁾. Aquests beneficis no ofereixen dificultats de localització. En canvi es presta a algun dubte el fet que Antoni Pujada, com a marmessor de Guillem Pujada, ciutadà de Barcelona, instituís un benefici el 2 d'agost de 1414 en aquesta capella⁽¹¹⁾ tot assegurant que el testador la considerava com a seva peculiar, mentre que posteriorment el benefici d'en Pujada es situa amb constància a la capella de la Santa Creu. Degué haver-hi un trasllat de la institució; perquè no fos total, restaren a l'altar de Sant Antoni unes misses dotades pel mateix Pujada que es recensionen a la visita pastoral de 1517.

e) CAPELLA DE L'ESPERANÇA

A la clau de volta no hi resta la figura mariana que hi trobaren els

(9) ADG *Dotalies* 4 ff 214-216. La làpida de Pere Bosch es conserva avui en aquesta capella.

(10) ADG *Dotalies* 4, ff 14-17.

(11) ADG *Dotalies* 3, ff 113-115.

visitadors de 1602. Aleshores la capella tenia tres altars, situats un a cada costat; la Pietat, l'Esperança i el Sepulcre de la Mare de Déu.

La capella consta com a *noviter fabricata* els anys 1514 i 1517. N'hauria promogut la construcció la confraria del jovent. El primer d'aquests anys es suposa que només té l'altar de l'Esperança; en la segona data ja hi ha la confraria dels menestrals, amb l'altar del Sepulcre de Santa Maria, és a dir, de la Dormició.

Un altar de la Pietat, en canvi, és inventariat ja en la visita de 1511, i no sembla trobar-se a la capella referida; podria haver-hi estat traslladat més tard. Justament a l'altar de la Pietat es fundà el benefici de Jaume Mateu, cirurgià de Sant Feliu, amb data d'11 de gener de 1489⁽¹²⁾. Ara bé; Mateu, en instituir la fundació, diu que l'estableix a la capella de la Pietat «pochs anys ha de nou construïda». Caldria creure que l'altar de la Pietat es traslladà a l'Esperança per algun motiu important, que comportava l'eliminació de la capella pròpia; sens dubte, una reordenació del temple. Radicava també al dit altar el benefici fundat per Joan Barcelò.⁽¹³⁾

CAPELLES DE LA BANDA DRETA

a) CAPELLA DE SANT PERE

La capella de la dreta de l'altar major, tenia, d'acord amb la descripció de 1602 una clau de volta sense senyal particular. Realment es tracta d'una creu amb quatre lòbuls. Era pròpia d'un capellà porcioner. Després del concili de Trento aquest càrrec fou absorbit per l'abat, i per això la capella no tenia culte especial ni beneficis fundats.

b) CAPELLA DE LA SANTA CREU

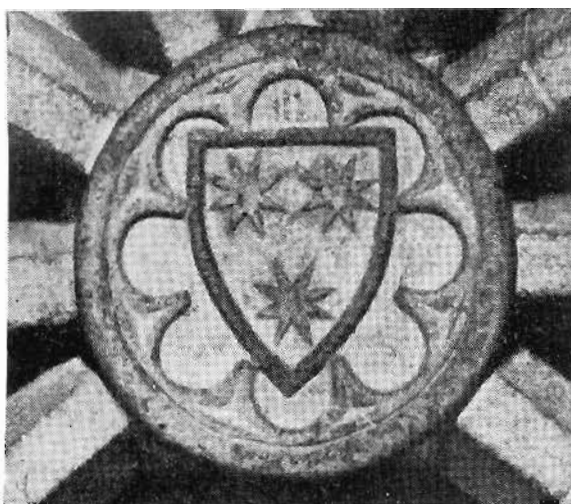
Les dues claus de volta, segons el jutge Pau Pla, tenien respectivament, una rosa (que no és doble, sinó formada de nou pètals en un sol cercle) i l'altra, el camp sense cap figura.

El nom de la capella es dona amb algunes variacions. El 1474, per exemple, porta el de Santa Elena. S'hi devia commemorar per tant, la Invenció de la Santa Creu, realitzada amb intervenció de la santa.

Ací tenia la seva seu el benefici de la família dels Pujada de Barcelona que ha estat esmentat a propòsit de la capella de Sant Antoni.

(12) ADG *Dotalies* 3, ff 3-7. Donem en apèndix el text del testament de Jaume Mateu.

(13) ADG *Index de beneficis*, f 285.

4. Clau de volta núm. 3: Escut amb 3 estels. Fot. inèdita de Ll. Esteva.
 5. Clau de volta núm. 7: Escut de la vila. Fot. de Ll. Esteva.

Encara que l'altar meresqué el 1414 la qualificació d'*optime ornatum*, el fet que els titulars del benefici fossin de vegades persones que residien a Barcelona o fins i tot a la cúria romana, degué influir en el fet que posteriorment la capella, tot i la seva prestància, no mostrés vitalitat especial.

ALTARS DE SOTA EL COR

Es trobaren el 1602 a sota el cor sis altars de mides semblants; cada un tenia una amplada de sis pams. Es tractava dels altars de Santa Anna, l'Assotament del Senyor, els sants Joan Baptista i Evangelista, Santa Magdalena, el Sant Crist i Sant Miquel. Sorgeixen tots entre el s. XV i principis del XVI; es tracta de devocions típiques de l'època.

Per ordre cronològic el primer a ser documentat és el de Santa Magdalena. El 1440 era en construcció, a fi d'establir-hi el benefici fundat pel mercader Antoni Ros l'any 1400.

A la visita pastoral de 1474 existeixen ja els altars de Santa Anna, Sant Joan i Sant Miquel. L'origen de l'altar de Sant Joan és similar al de Santa Magdalena; Pere Sanç, veí de Sant Feliu i ciutadà de Girona, dotava el 1384 un benefici dedicat a Sant Joan⁽¹⁴⁾ i disposava que estigués establert a la capella de Sant Antoni mentre no s'alcés altar propi a la santa titular. Tot i que es tardés prop de cent anys a construir-lo, sembla que el motiu de fer-ho fou el de donar seu pròpia a les funcions del

(14) ADG *Dotalies* 3, ff 132-134.

6. Clau de volta núm. 8: Agnus Dei. Fot. de Ll. Esteva.

7. Clau de volta núm. 9: Imatge de Sant Feliu. Fot. de Ll. Esteva.

beneficiat, que, a més de les habituals, tenia la de distribuir una almoina de pa i diners als pobres, distinta de la que els jurats repartien a la seva casa de Sant Bernat.⁽¹⁵⁾

L'altar de Sant Miquel fou visitat per primera vegada el 1511; tot i no tenir benefici propi, en ell s'havien de celebrar certes misses dotades per Joan Otger, prevere, Margarida, vídua de Nicolau Pla, i Arnau Bandrich, sastre; el darrer havia deixat també rendes per fer cremar una llàntia.

L'últim altar erigit entre els que existien el 1602, fou el del Sant Crist, documentat des del 1514, però que encara el 1517 portava el qualificatiu de *nuper constructum*.

Advertim que els beneficis dels que hem fet memòria, almenys aquells dels que hem examinat els documents de dotalia, tenien característiques força semblants. Tenien com a patrons, amb poder de designar-ne l'obtentor, els hereus dels fundadors; eren preferits, per a posseir-los, els sacerdots descendents d'aquests. A través de la relació de parentiu és possible que s'establís una relació privilegiada entre certes famílies i determinats altars o capelles del temple de Sant Feliu. Pel

(15) Segons les visites pastorals, l'almoina d'en Pere Sanç disposava de quatre mitgeres de blat per a repartir entre els pobres. Hi tenien preferència els de la parentela del fundador. L'almoina de la vila tenia rendes que podien oscil·lar a la segona desena del s. XVI entre 100 i 200 lliures, d'acord amb la mateixa font.

demés, eren anàlogues les obligacions dels beneficiats; tres misses setmanals en sufragi dels fundadors, l'assistència a tots els oficis litúrgics dels monjos, i acompanyar els viàtics als malalts que fossin oficials per capellà curat.

TRESOR DE L'ESGLÉSIA

És alligonador de comprovar que el nombre de calzes, després d'una disminució que el portà de 8 que eren el 1432 a 4 que són trobats el 1447, va créixer lentament i progressiva; 5 el 1474, 6 el 1479, 10 el 1548 i 11 el 1573. Des de 1432 es disposava d'una *custodia* o copó –per a la reserva del Sagrament– de plata daurada amb dos àngles, també de plata, que cridà l'atenció dels inspectors diocesans per la seva qualitat.

El 1447 es trobaren dos reliquiaris; un era un bust de plata, amb corona, decorat amb tres safirs que representava i contenia la relíquia d'un dels sants Innocents. El segon, de forma no precisada, però valorat amb una maragda i un safir, era dels sants Julià i Basilissa. Un tercer reliquiari, amb restes de Sant Ampeli, no consta sinó fins a l'inventari de 1545.

Hauria de considerar-se també a dreta llei un reliquiari, la creu que contenia fragments de la Veracreu. A més d'aquesta posseïa l'església una gran creu de plata, amb esmalts i pedres precioses, i una de mida mitjana, on els Evangelistes eren també d'esmalt. Una i altra són descrites per primera vegada el 1451; aquest any també s'inventarià per primera vegada una de les corones de la Mare de Déu; la segona, de coral, no ho fou fins al 1511, i en ella s'utilitzaren peces de plata que havien estat tancadors d'un missal del monestir.

Símbol de l'abat era la seva crossa de plata daurada, que des de l'any 1402 podia veure's al presbiteri de l'església⁽¹⁶⁾. La hi trobaren els visitadors del 1602. El seu valor era prou alt com per a constituir garantia d'un préstec que el monestir rebé entre 1545 i 1551; els visitadors hagueren d'exigir que es rescatés. Acompanyava el bàcul una mitra preciosa amb un topaci muntat.

Gradualment l'església anava adquirint peces de culte: es trobà un encenser el 1479, una gran custòdia amb les imatges de la Mare de Déu, Sant Feliu i Sant Benet el 1544, unes canadelles i uns candelers de plata el 1576 i un parell de bordons i un donapau del mateix metall el 1582. Com s'ha indicat ja, les dates que donem corresponen a visites pastorals; l'adquisició de les joies degué haver-se efectuat amb anterioritat.

(16) J.M. CERVERA, o. cit., p 37.

La visita del jutge apostòlic Pau Pla a l'església monàstica i parroquial de Sant Feliu, per tant, trobà un temple dotat de nombrosa clerecia i guarnit amb elements de culte abundants. Coneixent-ne el tenor, hom lamenta més vivament les vicisituds que ens han privat d'una part del patrimoni cultural que aixoplugà, i que ara és irremediablement perdut.⁽¹⁷⁾

SANT ELM, L'HOSPITAL I SANT JOAN

El procés de 1602 inclou també visites al castell de Sant Elm, l'hospital nou de Sant Feliu i l'església de Sant Joan i annexe convent dels agustins. En apèndix en donem el text llatí original.

El castell de Sant Elm mesurava 50 canes de circumferència i tenia quatre torricons al voltant. Al centre s'alçava una torre rodona de quatre canes d'alçada. Un petit porxo aixoplugava quatre canons. Dos d'ells eren de bronze i pesaven respectivament 33 i 26 quintars; els altres dos, més petits, eren de ferro colat; tots eren propietat de la vila. Amb la torre feia un sol cos la capella de Sant Elm, que tenia tres altars disposats per al culte. Altres elements que es trobaven a l'interior del castell eren: una garita de guarda, un forn enrunat i una cisterna amb aigua.

S'havia edificat l'hospital nou extramurs de la vila a fi de cedir el vell com a convent per als agustins. S'hi accedia per un pati de 10 canes de llarg i 3 d'ample. El cos d'edifici, per la seva part, mesurava onze canes de llarg, tres d'ample i quatre d'alt, i era construït de forma que pogués ampliar-se fàcilment. A la planta baixa es trobaven una cuina i una cambra; damunt d'un trespol de fusta hi havia tres cambres més. Un hort de forma irregular i llargada màxima de 21 canes complementava la instal·lació.

Es visità igualment l'hospital vell, situat dins la vila a tocar el portal de Girona. La descripció de l'església de Sant Joan deixa entreveure les obres que els agustins, a qui havia estat cedida, hi acabaven d'emprendre;

(17) Per a més detalls de les claus de volta i dels sarcòfags d'aquest temple, vegeu LLUIS ESTEVA, *Cronologia d'una clau de volta de l'església parroquial*, «Àncora» 17-XI-1977; *L'escut guixolenc, segons una de les claus de volta de l'església parroquial*, «Àncora», 9-XI-1978; *Quan fou acabat el tram gòtic del nostre temple parroquial?*, «Àncora» 21-VI-1979; *Sarcòfag gòtic del nostre temple*, «Àncora» 8-V-1980; *Un altre sarcòfag gòtic del nostre temple*, «Àncora» 3-VII-1980, i *Làpida gòtica del nostre temple*, «Àncora» 23-X-1980.

capelles laterals inferiors, acabades, i superiors, encara en construcció. A les de baix s'hi trobava una talla de Sant Pere, un retaule de la Circuncisió, un altar dedicat a la Mare de Déu del Socors i un Sant Crist. La residència conventual comprenia set cel·les acabades i tres en construcció. Dues de les cel·les es trobaven dins la torre pròxima al portal de Girona. L'expulsió dels religiosos, que no tardaria en efectuar-se com a conseqüència del procés del que extraiem el document, truncaria les obres. Els indrets dels que donem informació contribueixen a formar una imatge més precisa de la vila de Sant Feliu a principis del s. XVII.

APÈNDIX I

Inspecció de l'església del monestir de S. Feliu de Guíxols pel jutge Pau Pla, vicari general de Barcelona, el 4 de maig de 1602. Roma, Bibl. Angelica, ms. 109, ff 44v-46r

Deinde hora secunda postmeridiam ipsius diei, nostra dictorum notariorum et testium subscriptorum presentia et audientia, dictus dominus iudex commissarius apostolicus simul cum dictis expertis processit ad continuandum et fiendum visorium inchoatum prout sequitur.

Primo namque fuit mensurata distantia quae est a portali murorum villae vocato den Orench viciniore dicto monasterio et dictae ecclesiae parochiali usque ad portale ecclesiae parochialis, quod est portale maius dictae ecclesiae adversus orientem, et fuit inventa distantia quadraginta sex cannarum cum dimidia. Item fuit mensurata distantia quae est a dicto portali murorum den Orench usque ad contraportale quod ibi est eundo versus ecclesiam parochialem, et fuit inventa distantia quae est a proxime dicto contraportali usque ad principium parietis cimiterii dictae ecclesiae parochialis, et fuit inventa distantia novem cannarum, et consequenter fuit mensurata distantia quae est a dicto principio cimiterii usque ad ianuas ecclesiae parochialis, et fuit inventa distantia triginta trium cannarum et quatuor palmorum, quae omnes distantiae simul iunctae faciunt summam quadraginta sex cannarum cum dimidia. Item fuit mensurata distantia quae est a dicto portali murorem den Orench usque ad contraportale quod ibi est eundo versus ecclesiam parochialem, et fuit inventa distantia quae est a proxime dicto contraportali usque ad principium parietis cimiterii dictae ecclesiae parochialis, et fuit inventa

distantia novem cannarum, et consequenter fuit mensurata distantia quae est a dicto principio cimiterii usque ad ianuas ecclesiae parochialis, et fuit inventa distantia triginta trium cannarum et quatuor palmorum, quae omnes distantiae simul iunctae faciunt summam quadraginta sex cannarum cum dimidia. Item fuit mensurata distantia quae est a dicto portali den Orench usque ad portale vetus, vulgo dictum Porta ferrea quod est in dicta ecclesia et antiquitus, ut dicitur, solebant ingredi per dictum portale euntes ad dictam ecclesiam, antequam portale maius dictae ecclesiae esset factum. Et fuit inventum distare dictum portale den Orench a proxime dicto portali veteri ecclesiae nonaginta una cannas cum dimidia. Item fuit visum ante ianuas dicti portalis veteris sepulcra defunctorum lapidea et alia demonstrantia ibi antiquitus fuisse cimiterium, et etiam fuerunt ibi visae tres mensurae lapideae, affixae in quodam scamno lapideo sive podio. Item fuit visum et mensuratum dictum portale sive porta vulgo nuncupata Porta ferrea, habens de altitudine duodecim palmos et de latitudine sex palmos, et fuit visum habere portas ligneas veteres, et ut ex illius inspectione apparet, dictum portale est multo vetustius quam aliud portale per quod hodie pervenitur ad ecclesiam, quod ut est dictum, est versus orientem et versus portale den Orench.

(Inspecció de l'església) Item fuit visa ecclesia parochialis, quae est simul iuncta et constructa cum monasterio monachorum, et mensurata, inventa fuit longitudinis viginti trium cannarum trium palmorum cum dimidio, comprehensis duodecim palmis cum dimidio quas occupat sacristia quae est intus eandem ecclesiam retro retabulum sive altare maius, et comprehenso etiam loco quem occupat altare maius, et est dicta ecclesia latitudinis quinque cannarum et septem palmorum /f45v/. Item fuit visum quod intus vacuum dictae ecclesiae in parte inferiori supra portale vulgo dictum Porta ferrea et supra duas arcadas est chorum dictae ecclesiae, subtus quem chorum fuerunt visa sex altaria parata cum suis ornamentis iuxta parietes et circumdaria, scilicet unum ad latus alterius, quae altaria occupant quinque palmos in utraque parte subtus dictum chorum amplitudinis dictae ecclesiae. Item fuit visum quod dicta ecclesia est edificata et constructa in forma crucis, sicut antiquitus ecclesiae edificari solebant, et propterea fuerunt mensurata brachia dictae crucis, quae scilicet capella maius dextera sub invocatione Sti. Anthonii, quae facit brachium dextrum dictae crucis, habet de longitudine sive de fondo quinque cannas et unum palmum comprehenso spatio quod occupat altare et quaedam sacristia parva retro dictum altare existens; et capella maius sinistra sub invocatione Stae. Crucis,

quae facit brachium sinistrum crucis dictae ecclesiae, habet de longitudine sive de fondo sex cannas tres palmos, comprehenso spatio quod occupat altare et retabulum. Et dictae duae capellae quae faciunt brachium crucis ecclesiae sunt amplitudinis trium cannarum et septem palmorum, et mensuratis dictis duobus brachiis crucis, comprehensa amplitudine corporis ecclesiae continet in se longitudinem decem septem cannarum et trium palmorum.

(Inspecció de les capelles) Item ultra predicta fuit visa intus dictam ecclesiam ad latus altaris maioris quaedam capella cum retabulo B. Mariae de Rosario, latitudinis seu de fondo duarum cannarum unius palmi cum dimidio, et latitudinis duarum cannarum septem palmorum cum dimidio, comprehenso altari et retabulo, et dicta capella habet duas portas, quarum altera exit versus altare maius, et haec est parva, altera vero cum cancello exit versus capellam Sti. Anthonii. Item fuit visa in parte sinistra dicti altaris maioris altera capella eiusdem amplitudinis et latitudinis proxime dictae, cum altari et retabulo sub invocatione Sti. Petri, et habet similiter unam portam quae exit versus altare maius, et alteram magnam cum cancello exeuntem versus capellam Stae. Crucis. Item fuit visa ultra praedicta in dicta ecclesia altera capella, in qua sunt tria altaria et retabula, alterum B. Mariae de Sperancia, alterum sub B. Mariae Pietatis et alterum sub B. Mariae de Sepulchro invocationibus, et mensurando illam fuit inventa longitudinis sive de fondo duarum cannarum et sex palmorum, et latitudinis quatuor cannarum, comprehensis spatiis quae occupant dicta tria altaria et tria retabula. Item fuit visum quod supradicta sex altaria exsistentia subtus dictum chorum, alterum est sub invocatione Stae. Annae, alterum est Flagellationis D.N. Iesu Christi, alterum sub invocatione Storum, Joannis Baptistae et Evangelistae, alterum sub invocatione Stae. Magdalenae, alterum sub invocatione Stae. Crucis, et alterum sub invocatione Sti. Michaelis.

(Inspecció dels retaules i claus de volta). Item in mensurando portale dictae ecclesiae quod est versus orientem, per quod communiter accedunt incolae ad dictam ecclesiam, fuit inventum habere quindecim /s 46/ palmos de altitudine et decem palmos cum dimidio de latitudine sive de vacuo. Item fuit visum quod in retabulo altaris maioris, videlicet in medio, est imago B. Mariae Virginis de bulto, et ad latus eiusdem est depicta in manu dextera altera imago B. Mariae, et in manu sinistra imago Sti. Felicis. Item fuit visum quod in medio dicti retabuli altaris maioris ante illud est cuneo affixum sacrarium forma octovaria factum, in quo sacrario apparent et visa fuerunt depictae quatuor imagines sanctorum. quorum altera est B. Felicis in manu dextera, altera vero Sti.

Benedicti in manu sinistra, et haec duae imagines existunt magis prope retabulum quam aliae duae imagines in eodem sacrario depictae, quarum altera est B. Mariae et altera B. Joannis, et dicta imago est altitudinis quaelibet earum duorum palmorum cum dimidio, et dictum sacrarium ac picturae sanctorum ex eorum inspectione apparent ab antiquo tempore citra fuisse factae et depictae. Item fuit visum in retabulo altaris B. Mariae Pietatis depicta imago Sti. Benedicti, altitudinis circa duorum palmorum, et in retabulo Sti. Michaelis fuit visa depicta imago B. Benedicti, altitudinis circa duorum palmorum, et similiter fuit visa imago B. Benedicti depicta in una ex portis organi, et in altera porta est depicta imago B. Felicis, altitudinis quaelibet dictarum imaginum duodecim palmorum plus vel minus, prout iudicari potest inspiciendo illas a pavimento ecclesiae, cum dictum organum sit excelso loco positum.

Item fuerunt visae in tegumento sive testudine dictae ecclesiae ex petra constructae tres claves lapideae, in quarum una quae est supra altare maius sunt gravatae flores lilii, et in altera est gravata imago beati Felicis, et in altera sunt sculpta insignia sive armae villae Sti. Felicis; et supra capellam B. Mariae de Rosario fuit visa alia clavis lapidea et in ea sculptae imagines beatorum Cucuphatis et Jacobi, et in capella beati Anthonii fuerunt visae duae claves, in quarum una est sculptus Agnus Dei et in altera flores rosae, et in capella Sti. Petri fuit visa alia clavis absque aliqua sculptura vel pictura, et supra capellam Stae. Crucis fuerunt visae duae claves lapideae, in quarum una nulla est sculptura, in altera vero est sculpta flos rosae, et supra capellam B. Mariae de Sperantia fuit visa alia clavis in qua est sculpta imago B. Mariae Virginis.

(Inspecció de joies). Item intus dictam ecclesiam fuerunt visae fontes baptismales lapideae. Item supra altare maius fuit visa et reperta custodia in qua tempore processionis Smi. Corporis Christi defertur Sanctissimum Sacramentum. Et est argentea deaurata, altitudinis quinque palmorum cum dimidio, et in pede dictae custodiae sunt afixae ab caragols imagines argenteae de bulto, altera B. Benedicti in manu dextera, et altera S. Felicis in manu sinistra, altitudinis quaelibet duarum imaginum unius palmi. Item fuit visus iuxta dictum altare baculus abbatialis argenteus (...).

APÈNDIX 2

Testament de Jaume Mateu, cirurgià de Sant Feliu de Guíxols
 Sant Feliu de Guíxols, 1489 gener 11
 ADG, dotalies 3, ff 3v-7v

En nom de nostre senyor Déu Jhesu Christ sia, qui per la sua acostumade clemensia no vol que nengu paresque, abans que tots aquells qui en ell tenen sperança salva e custodeix e als eternals goigs de paradís fiducialment aporte. E per ço yo Jaume Matheu major de dies, cirurgia, ciutada de Gerona e habitador de la vila de Sent Feliu de Guíxols, sabent e attenant esser subjugat al vincla de la mort, al qual per peccat del nostro primer pare Adam caschun hom en carn posat no pot scapar, volent disposar dels bens de fortuna per nostro senyor Deu a mi comanats en tall manera migensant lo seu divinal adjutori que entre mos fills, parents e amichs meus sia pau e concordia e no pugua esser questio niguna, com sia gran vergonya al hom morir ab intestat, per ço procehint a la dita disposicio; sa de mon cors e de ma pensa per gracia de Deu e en mon bon seny, bona memoria e ab ferma paraule stant, havent per revocats tots e qualsevol testaments fins la present jornada per mi en qualsevol parts fets e ordonats, fas e ordon aquest meu testament e derrera voluntat, en la qual pos e elegesch manimassos e de quest meu testament executadors en Jauma Matheu, Johan Matheu cirurgians de la dite vila, fills meus e de la dona na Constança primera muller mia legitims e naturals, e lo discret mossen Anthoni Perhio, prevere benefficiat en la sglesia de dite vila, los quals meus manimassos com pus carament puc prech e aquells tots ensemps e a dos daquells in soliu do ple poder e potestat de axequir lo present meu testament e derrera voluntat mia e per execucio de aquell de mos bens vendra e alienar e en altra manera portar a defut affecta segons assi devall trobaran scrit e ordonat. E primerament vull e ordon que tots los deutes que yo deure fins a la ora de la mia mort sian pagats e les injurys, a restitucio de les quals yo sia tengut, sien satisfetes e restituydes de mos bens breument, sumariament e de pla sens strepit e figura de judici e segons se pora provar per cartes, testimonis e altres legitims documents. Elegesch la sepultura del cors meu fassadora en lo sementiri de la sglesia parroquial de la dite vila de Sent Feliu de Guixols, en lo vas o sepultura ço es assaber hont mon pare e mare son stats soterrats, la qual sepultura e coses a aquelles necessaries man sia feta be e honorablement a conaguda dels dits meus manimessors, e per dret de la mia dita sepultura vull sia donat

de mos bens ço que per mos semblants es acostumat de donar. E leix a la almoyna del saller e sglesia del monastir de la dita vila, a cascun 4 diners bar. Item leix al baci de la candela de la Verge Maria de la dite sglesia e al baci de la Verge Maria de Monserrat e al bassí de les crois de combregar de la matexa sglesia, a cascun dels dits tres bassins, deu sous bar. Item leix al bassí de la Verge Maria de les Clastres de Girona deu sous bar. Item vull e man sien donats en adjutori de la obra del monestir de Sta. Maria de Jesús, prop la ciutat de Barchinona deu sous bar. Item leix a cascun dels dits altrás bassins qui lo die del dimenge acustuman de acaptar per la dite sglesia parroquial del dit monastir de Sent Feliu dotze diners. Item leix per torts oblidats vint sous bar., los quals vul sien distribuïts en coses pies per animas de aquells a qui he fet tort e no men record al present, a conegude dels dits meus manimessors. Item vull e man que sien celebrades apres mon obit, tantost com fer se pusque quatra trentenaris de aquelles misses vullgarment appellades de Sent Amador per animas de mon pare e mare mia, a conegude dels dits meus manimassors, per caritat dels quals dits quatra trentenaris vull sia donada de mos bens degude solucio. Item leix a cascun dels meus manimassors usant de la present manimassoria e per carrech de aquella, sinch sous bar. Item leix anan Pere, fill meu e de la dite Constança muller mia legitim e natural per tot dret de institucio e legitima sua e per tot altre dret are o en sdevenidor pertanyent en e sobre mos bens, totes les coses, lit e roba de la cambra hont se acostuma de jaura. E mes avant leix al dit Pere, fill meu, sinconte liures, les quals vull sien smerçades en censal en loch tut e segur, volent empero lo dit Pere stigue ab lo dit Johan Matheu mon fill, e que lo dit Johan Matheu cullegua e fassa sues les pensions del dit censal smerçador, e que age a provehir de mangar, beura, calsar e vestir, sa e malalt lo dit Pere tot lo temps de la sua vida; provehesch empero e vull que apres mort del dit Pere mon fill, lo dit censal smerçador de propietat de les dites sinconte liures sia tant en la propietat e pensions de aquell consolidat e aiustat ab benefici per mi deval instituidor. Aximateix vull e man que tot aquell dot lo qual la dite madona Constança muller mia me aporta en temps de nossas sia restituït e tornat anaquell a quis sgorde, volent empero que de totes les lexes per dita Constança primera muller mia en e ab son ultim testament fetes tant a mi com a altres o encar de qualsevol funeraries yo age per dit testament pagades, vul sien del dit Pere fill meu de tota la sua vida natural, tant solament apres empero mort sia, vull e man dites lexas e funararies sien del dit Johan Matheu fill meu e de son hereter o successor a totes ses voluntats

fahedores. E mesavant leix al dit Pere fill meu totes les robes e vestidures de la mia persona. Item leix a nen Matheu fill meu demunt dit per tota part, heretat e legitima sua paternal e per tot altre dret a ell pertanyent e pertanyer devent en mos bens tota aquella part o casa mia a mi em retinguí com areti lo dit Jaume Matheu fill meu en temps de nupcies, ço es aquella part qui es davés la plassa maior hont es lo obrador, ab condicio e retencio que vivint lo dit Jaume Matheu mon fill heretat de tot lo temps de la sua vida natural, hage ensemps ab lo dit Johan Matheu mon fill e son germa lo seu empriu e us de la dite botigue, e que los arreus de la dite botigue, ferramentes e libres qualsevulla del art quis trobaran al dia de la mia si sien a miges entre los dits Jaume Matheu e Johan Matheu; e man e vull que si cas sera que lo dit Jaume Matheu fill meu, durant lo comu us de la dite botigue com ordinat es dessus, parara botigue per si mateix en altre loch o part, que en tal cas vull que lo dit Jaume Matheu hage perdut lo dit us e empriu de la dite botigue, e sia de tot en tot del dit Johan Matheu ab tots los dessus dits arreus qui pertanyerien al dit Jaume Matheu fill meu. E aximateix vull sia servat del dit Johan Matheu mon fill com es dit del dit Jaume en cas que ell paras obrador en altre part. Item mes leix al dit Johan Matheu mon fill dues copes d'argent daurades, de pes cascuna d'un march, e mes e quatre culleres d'argent e mes avant li leix vint florins d'or en or e cent reals d'argent e un parell de coxins de volva de aquells dos parells millors qui vuy son a casa mia, les quals coses totes demunt specificades leix al dit Johan Matheu fill meu a totes ses voluntats liberalment fahedores. Item leix al dit Jaume Matheu fill meu vint florins d'or en or e cent reals d'argent e dues copes d'argent daurades de pes cascuna de un march o mes, e quatre culleres d'argent a totes ses voluntats liberalment fahedores. Item leix a madona Catherina, muller mia per bons servicis per ella a mi fets tot aquell llit patit qui es a la cambre petita ab tot son forniment de la casa hont stich vuy, ço es colga, marfagua, matalas, travesser, dos parells de lansols, una flassada e una vanova prima e un cobribançal, une taule, dues tovalles, un tapit, un coxi, una pastera ab son gorniment de sedas e rasora, una orterola, un barril, dues migeres de forment, dues botes de vi, un corter de carn salada e totes les vestidures e robes de la sua persona tant de llana com de lli, e mes li leix vint florins d'or en or e cinquante reials d'argent, un anap d'argent, les quals coses li leix a totes ses volentats liberalment fahedores. Item leix a madona Sperantia filla mia, muller den Jaume Pinol de Sent Faliu, per tot dret de institucio e legitima e per tot altre dret a ella pertanyent e pertanyer devent en mos bens sinch sous. Item leix a madona Catherina filla mia,

muller del senyer en Jaume Alomar, mariner de la mateixa vila en la forma e manera prop dite, altres sinch sous. Item leix a quiscun net o neta, besnet o besneta meus qui lo die de la mia mort viuran per tot dret a ells pertanyent en mos bens sinch sous. E en les dites lexes fetes al dit Johan mon fill e encare en lo que li doni an temps de nocés e lo dit Pere e dues filles, nets e netes, besnets e besnetas meus en les dites lexes cascun los instituesch heretes. Item leix dos aniversaris tots anys en la sglesia ja dite e per los preveres de aquella celebradors lo hun per anima mia, l.altre per la anima de la dite madona Costança muller mia, per los quals dits dos anniversaris do e assigne tot aquell censal de annual pencio de vint sous e de propietat de vint lliures, lo qual me fa e.m presta tots anys en Jaume Conill de la parroquia de Arou e altres obligats, ço es a cascu dels dits dos aniversaris deu sous annuals e deu lliures de la propietat de dit censal, e que dits anniversaris hagen a celebrar dits preveres be e degudament e com de semblants se acostuma de fer. E per quant, com devall sera continuat, vull ordonar e instituir un benifet sacerdotal en lo altar e sots invocacio de la umil verge madona santa Maria de Pietat, vull e ordon que lo prevere qui obtindra dit benifet sia acullit per los preveres de la dite sglesia en los aniversaris de la dite sglesia e que ahont no lo y vullen acullir, que en aquell cas hage per revocat e ab lo present revoch are per lavors e lavors per are lo dit legat fet per los dos anniversaris, e do e conferesch en augmentacio del dit meu benifet devall per mi statuydor lo dit censal de annual pencio de vint sous, e de propietat de vint lliures desus specificat, tant per la propietat com per les pencions de aquell.

Item sabent e atenant que dels bens temporals per nostre senyor Deu donats aquells sols perpetualment son retenguts com per nostro senyor Deu e lo seu servici son elargits, e per amor de aço a lahor gloria e honor de la sancta individua Trinitat, Pare, Fill e Sant Esperit, e a lahor e gloria de la gloriosa verge Maria de Pietat e de tota la celestial cort et omnium civium supernorum e per salut de l.anima mia e remissio de mos peccats e de la anima de madona Constança muller mia e dels pares e mares meus e seus e de totes les animes faels defunctes e specialment a aquelles a qui mes som tenguts e obligats, fas e ordon e instituesc e de present dot sots la manera, condicions, retencions e forma deius scrites un benefici e loch sacerdotal perpetual en la capella poch anys ha de nou construyde en la sglesia parroquial de dit monestir de Sent Feliu sots la invocacio de la verge Maria de Pietat (Continua amb el text llatí de la institució del benefici i amb les substitucions usuals als testaments).

APÈNDIX 3

Visita de Sant Elm, l'Hospital i el monestir dels agustins, 1602.
Roma, Biblioteca Angèlica, ms. 109.ff

Adveniente itaque ipsa die lunae, decima tertia mensis maii intititata, horaque ad id destinata, dictus R.P.D. iudex comissarius apostolicus, peroptans visorium unico actu prossequi, accessit una nobiscum dictis notariis ac expertis predictis adhibitis et sequentibus testibus, et personaliter se contulit ad cuiusdam montis iuxta dictum oppidum adiacentis summitatem, ubi situm et constructum est et reperitur castrum de St. Elm vulgariter nuncupatum, et ibidem una cum expertis ipsis ad faciendum, continuandum et prosequendum visorium inceptum processit et illud prossequutus fuit in hunc qui sequitur modum.

/Visita de St. Elm/ Primo namque fuit visum in dicta summitate montis dictae villae adiacentis versus et inter meridiem et occidentem constructum castrum dictum de St. Elm, quod fuit metitum in parte superiori, et fuit inventus habere de circuitu quinquaginta cannas ad eandem rationem octo palmorum pro canna. Item fuere visa in circuitu et iunctae cum dicto castro quatuor turres suve turrunculae, vulgariter nuncupatae torrions, altera earum in parte inter meridiem et cirtium habentem de amplitudine duas cannas et duos palmos, alteram rotundam inter occidentem et meridiem habentem de amplitudine unam cannam, alteram versus occidentem habentem de amplitudine unam cannam, et alteram versus cirtium, habentem de altitudine (sic: amplitudine) alteram cannam.

Item fuit visum quod dictum castrum est partim terraplenum et partim non, et fuit visum quod est terraplenum a turruncula sive turrio versus cirtium usque ad aliam turrim versus meridiem. Et fuit visum et metitum dictum terraplenum, et inventum habere de longitudine undecim cannas, et de amplitudine seu latitudine in medio tres cannas cum dimidia, et in extremis tres cannas. Item fuit visum quod in medio dicti castri est quaedam turris rotunda circumta in summitate parietis, quae turris habet de amplitudine, demptis parietibus, tres cannas et quinque palmos, et paries illius est amplitudinis quatuor palmorum a summitate dicti terrapleni usque ad summitatem dictae turris, quae turris ascendit supra summitatem dicti terrapleni quatuor cannas et duos palmos, et est verum quod dicta turris a summitate usque ad solum illius non est terra plena.

Item fuit mensurata amplitudo parietis sive muri dicti castris et fuit inventum habere octo cannas de amplitudine, et dictum murum habere de altitudine quatuor cannas et sex palmos, licet versus meridiem et occidentem sit maior altitudo, eo quia in ea parte apparet edificatum supra ruppes. Item fuit visum quod moenia et omnia aedificia dicti castris sunt constructa ex lapide et calce. Item fuit visum quod supradictum castrum et in terraplano illius est quidam porticus parvus pro recolligentis sive custodiendis tormentis.

Item fuere visa supra terraplenum dicti castris et ibi reperta quatuor tormenta, quodlibet eorum supra suum currum paratum ad debellandum inimicos, quorum duo sunt aenea, ponderis, ut retulit dictus Joannes Bosch expertus, viginti sex quintalium, et ut visum fuit gravatum dictum pondus in eodem tormento, et alterum triginta trium quintalium, ut retulit dictus Bosch, qui dixit se emisse pro universitate villae Sti Felicis, et altera duo tormenta ferrea sunt ferri colati. Item fuit visum in supradicto terraplano aliud tormentum ferreum parvum, vocatum vulgariter esmaril, et istud non est positum supra currum, sed iacet in terra.

Item fuit visa capella Sti. Elmi, quae est unum corpus supradictae turris altae quae est in medio castris, et etiam fuit visum quod dicta capella est antiquior quam dictum castrum, et in ea adsunt tria altaria parva et parata pro celebratione missarum. Item fuit visum quod intus dictum castrum et ante dictam capellam est facta et constructa quaedam cisterna in qua adest aqua.

Item fuit visum quod intrando dictum castrum adest porta et contra porta, et in medio dictarum portarum adest quaedam turruncula quae deservit de garita pro custodia dictarum portarum. Item fuit visum quod porta dictae capellae Sti. Elmi est tota cohoperta ferro, et per graduarium sive scalam factam ad modum cochleae sive caragol /f 43v/, cuius principium est intus eandem capellam, ascenditur supra dictum castrum et non per alium locum. Item fuit visus intra dictum castrum quidam furnus, pro nunch destructus. Et quia advenit hora undecima meridiana, dictus dominus iudex prorrogavit visorium huiusmodi ad horam secundam pomeridianam, dictis expertis nobisque notariis actuariis ac Francisco Jutge scriptore Gerundae ac Valentino Rius, dicti domini iudicis familiare pro testibus vocatis, rogatis et assumptis praesentibus et audientibus.

/Visita de l'hospital nou/ Quibus in posterum, hora scilicet secunda post meridiem ad hoc per Suam Rmam. designatam vocatis et praesentibus, idem R.P.D. iudex executor apostolicus personaliter

accessit ad hospitale noviter constructum extra moenia dicti oppidi, in quo continuando et prossequendo ipsum visorium fuit imprimis visum intrando illud quoddam patium, quod fuit mensuratum, et mensurato fuit inventum habere de amplitudine septem cannas et septem palmos, et de longitudine decem cannas et quatuor palmos. Item etiam fuit visum quod dictum patium habet in parte occidentis aedificium hucusque constructum pro hospitalitate exercenda. Fuit praeterea visum quod dictum patium habet in parte occidentis et cirtii est circumdatum fornaceo sive pariete fabricato ex terra, altitudinis sex palmorum, et in parte meridiei habet dictum patium parietem ex calce et lapidibus altitudinis duarum cannarum parum plus vel minus.

Item fuit mensurata longitudo, latitudo et altitudo aedificii hucusque constructi pro hospitalitate exercenda, et fuit inventum dictum aedificium habere de longitudine undecim cannas, comprehensis parietibus, et de altitudine versus orientem usque ad tegulatam quatuor cannas et sex palmos, et versus occidentem tres cannas et septem palmos. Item fuit visum quod intus dictum aedificium adest tantum unum sustrum ligneum, ad quod ascenditur per scalam ligneam, et dictum sustrum est divisum in tria cubicula sive cambras, in quibus fuerunt visi tres lecti parati cum linteaminibus, lodicibus et aliis necessariis ad dormiendum, quorum unus est llit de camp.

Item fuit visum quod parietes dicti aedificii habent de amplitudine duos palmos. Item fuit visum quod inferior pars aedificii predicti est divisum in duas partes, in quarum altera apparet coquina et in altera fuerunt visi super terram tres lecti similiter parati cum linteaminibus, lodicibus et aliis paratis ad dormiendum. Item fuit visum quod dictum opus hucusque constructum, ut ex illius inspectione apparet, est opus novum et iuxta illius designationem et evidentiam cernitur continuandum esse versus patium supra designatum versus orientem.

Item fuit visum dictum hospitale habere versus occidentem et cirtium quendam hortum circumdatum fornaceo sive pariete ex terra constructi, altitudinis sex palmorum parum vel minus, et fuit mensuratus dictus hortus et inventus continere de amplitudine versus cirtium novem cannas et sex palmos, et de longitudine viginti unam cannam et quatuor palmos, et in parte occidentis habet de amplitudine /f 44/ medietas dicti horti parum plus vel minus terdecim cannas et duos palmos plus quam in parte cirtii. Et quia erat sero, dictus dominus iudex prorrogavit dictum visorium ad crastinam diem.

/Visita del convent dels Agustins/ Exinde autem, die decima quarta predictorum mensis et anni, hora antemeridiana ad id deputata, in

nostra dictorum notariorum et expertorum testiumque praesentia et audientia, dictus R.P.D. iudex commissarius apostolicus una cum expertis antedictis, constitutus personaliter intus monasterium quod erat Agustinianorum et ante hospitale vetus dicti oppidi, prosequutus fuit visorium inchoatum, et illud prosequendo fuit visum in primis quod dictum monasterium, antea hospitale vetus, est constructum et aedificatum intus dictam villam, prope et iuxta moenia illius et portale Gerundae quod est versus cirtium dictae villae, et quod totum spatium et solum illius est in triangulo, et mensurando totum circuitum tam aedificii quam ecclesiae et patii, fuit inventum habere de circuitu octuaginta et sex cannas et quatuor palmos ad antedictam rationem.

Fuit deinceps visum et mensuratum quoddam patium quod est intus circuitum dicti monasterii olim hospitalis, et fuit inventum habere de longitudine triginta quatuor cannas et duos palmos ex una parte, et ex altera fuit inventum solum habere de longitudine quindecim cannas. Et quia dictum patium fuit visum esse fere triangulare, mensurando amplitudinem illius, habito respectu et consideratione unius partis cum altera, fuit inventum habere de amplitudine novem cannas parum plus vel minus. Item fuit visum quod in dicto patio est puteus cum aqua. Item fuit visum quod dictum patium in parte orientis et cirtii est circumdatum muribus dictae villae, et in parietibus meridiei et occidentis est circumdatum domibus et aedificiis dicti monasterii inferius designandis.

Item fuit visum quod iuxta patium predictum sunt aedificata quaedam instantiae, altera vocata bescambra, altera vocata stabla, altera pellissa, altera coquina, altera refitorium, altera sacristia, et dictum refetorium fuit mensuratum et inventum illud continere de longitudine quatuor cannas et duos palmos, et de latitudine tres cannas et unum palmum, et fuit visum in eo esse mensas cum scamnis, et etiam fuit mensurata coquina et repertum habere de longitudine tres cannas et duos palmos, et de amplitudine tres canas et unum palmum ad iam dictam rationem. Item fuit visum quod versus dictum patium habet prospectum cubiculum quoddam, longitudinis trium cannarum cum dimidia, et amplitudinis trium cannarum et aliud cubiculum longitudinis quatuor cannarum et trium palmorum et amplitudinis trium cannarum.

Item intus supradictum circuitum fuit visa quaedam domus parva quae dixit dictus Bosch fuit donata dicto monasterio Agustinorum, quae domus habet de longitudine quatuor cannas et de latitudine alias quatuor cannas, in qua /f 44v/ domo in parte inferiori est intrata et cella

vinaria, et in parte superiori duo cubicula parva et coquina, et dicta domus est vetus.

Item fuit visum in supradicto circuitu versus vicum ecclesia, quae fuit mensurata et repertum habere de longitudine octo cannas et sex palmos, et de latitudine sex cannas, et dicta ecclesia ut apparet est noviter constructa. Item fuit visum quod in dicta ecclesia adest altare maius dicatum beato Joanni Baptistae. Item ad latus altaris maioris in manu sinistra fuit visum aliud altare, et supra illud imago divi Petri de bulto. Item intus dictam ecclesiam versus cirtium fuerunt visae tres capellae, et supra illas tres aliae capellae, licet proxime dictae tres non sint omnino perfectae, et in capellis inferioribus, scilicet in duabus tantum sunt altaria, et in una tantum est retabulum circumcisionis Domini, in aliis vero non fuit visum retabulum. Item in inferiori parte ecclesiae fuit visa altera capella cum altari et ornamentis et cum cruce in qua est imago Domini nostri Tesu Christi. Item in parte inferiori dictae ecclesiae fuit visum altare beatæ Mariae de Socors. Item fuit visum in dicta ecclesia pulpitem ferreum et pila aquae benedictae. Item fuit visus chorus dictae ecclesiae, exhistens intra corpus dictae ecclesiae in parte superiori supra portale, et fuit mensuratus et inventus latitudinis trium cannarum et septem palmorum, et longitudinis quatuor cannarum. Item fuit visum quod supradictae tres capellae inferiores et aliae tres capellae supra exhistentes sunt latitudinis duarum cannarum et quatuor palmorum eiusdem latitudinis.

Item fuit visum supra dictam ecclesiam constructum dormitorium, quod metiendo fuit inventum habere de longitudine terdecim cannas et de latitudine sex cannas cum dimidia, comprehenso loco ubi sunt cubicula in utraque parte constructa, et in dicto dormitorio fuit visum esse constructa in una parte tria cubicula habentia prospectum supra vicum et supra portam ecclesiae, et alia duo cubicula in alia parte versus dictum patium dicti monasterii prospectum habentia, et dicta cubicula, videlicet quodlibet eorum de longitudine tres cannas et de latitudine duas cannas et quinque palmos, dempto uno eorum quod est longitudinis quatuor cannarum et unius palmi, intusque est cubiculum parvum, alcova nuncupatum. Item fuit visum quod in dicto dormitorio remanet locus pro constructione trium cubiculorum, alterius habentis prospectum in vico et duorum in patio dicti monasterii. Item fuit visum in dictis cubiculis esse duos lectos cum pilaribus et tres sine pilaribus. Item fuit visum quod intus vacuum turris quae est supra portale Gerundae, iuxta quam turrim est aedificatum dictum monasterium, sunt aedificata duo cubicula, unum iuxta alterum.